

Nicolay

LØSSALG 35,-
NR. 58/2-92

ARKEOLOGISK
TIDSSKRIFT

INNHold

Grav med lindekar
Av Espen Uleberg

4

Intervju med Povl
Simonsen
Av Ingunn Holm og
Håkon Glørstad

12

Misforståelse?
Av Torstein Arisholm

22

Grav der det piper...
Av Sjur Harby og
Espen Uleberg

26

Brann
Av Sjur Harby,
Espen Uleberg og
Margrethe F. Simonsen

27

Aldri så galt at det
ikke er godt for noe
Av Sjur Harby

28

Viking og Hvite-krist
Av Erla B. Hohler

30

Urtehagen på
Domkirkeodden
Cecilie Jensen

32

"Langs ruinene vokser
urteplanter..."
Av Eli Ulriksen

38

Utstilling i
Tønsberg bibliotek
Av Inger Karlberg

45

Nicolay

ARKEOLOGISK TIDSSKRIFT

Utgitt av studentene ved Universitetets
Oldsaksamling, Oslo

Redaktør: Sjur Harby

Redaksjonen: H. Glørstad, I. Holm, A.
Traaholt, E. Uleberg, R. Henriksen og G.
Kolltveit

Utforming & sats: Ford & Solheim 09 914262
Trykk: Sandvig A/S, 100% resirk. papir
Opplag: 1800

Abonnement kan tegnes ved skriftlig
henvendelse til:

NICOLAY - arkeologisk tidsskrift
Universitetets Oldsaksamling
Frederiksgt. 3

0164 Oslo
Postgiro nummer:
Danmark: 0575143
Sverige: 84 20 63-0

ISSN 0332/8937

Utgitt med støtte fra Sio

Forsidefoto: Knut E. Fønsteli
Jernkam fra rometidsgravfunn på Finstad,
Ski, Akershus.

Copyright: Nicolay
Ettertrykk tillatt når kilden oppgis.

FORFATTERINSTRUKS

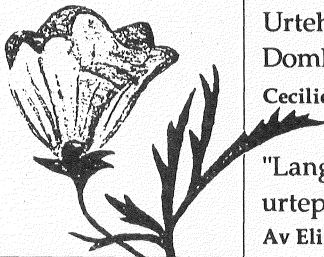
Artikler mottas på skandinaviske språk
eller engelsk. Artiklene bør leveres på
diskett, og skal ikke være på mer enn 6
maskinskrevne sider (1 1/2 linjeavstand)
inkludert illustrasjoner.

Notesystemet følger Harvardmodellen
(forfatternavn, år, side) eks: (Rygh
1881:1). Avsnitt markeres med enkel åpen
linje i manus. Korrektur leses av
redaksjonen.

Artikkelen returneres ikke uten at det
foreligger skriftlig ønske om det.
Artikler bør leveres i Word Perfect
format.

Redaksjonen trykker kun artikler der det
foreligger avtale mellom forfatter og
redaktør. Redaksjonen forbeholder seg
mulighet til å forkorte artikler etter avtale
med forfatteren.

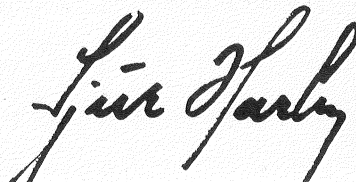
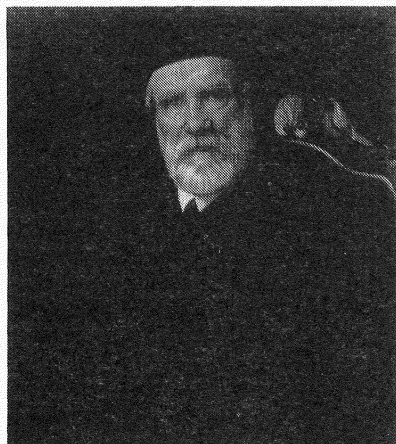
FRIST FOR INNSENDING AV
ARTIKLER TIL NESTE NUMMER:
15.9.1992.

KJÆRE LESER

Den 7.-8. mai ble årets hovedstadskonferanse avviklet her i Oslo. Temaet var kort og godt; hvordan skal hovedstaden profileres, hva er byens identitet og hvilke faktorer skal bestemme Oslos utvikling i årene fremover. Foredragsholdere og innledere ble hentet fra organisasjonene, politikken, byens nærings- og kultur-liv. Erik Rudeng representerte Norsk Folkemuseum og Francis Sejersted universitetet. Her var Terje Osmundsen fra Næringslivets Hovedorganisasjon og Kåre Willoch, Jan Erik Vold og Dagbladets Andreas Hompland. På tilhørerplass satt inviterte og påmeldte deltakere. Studenter og arbeidsløse ble innvilget moderasjon. Med andre ord, "alle var der", bortsett fra arkeologene. Riksantikvarens Erik Schia utgjør her et hederlig unntak. Forøvrig var Riksantikvaren som så ofte ellers griper inn i byens forvaltning representert med to tilhørere, ingen på talelisten. Universitetets Oldsaksamling, som har frigivningsmyndigheten for Oslo, var overhodet ikke representert. Byantikvaren i Oslo stilte med en representant den første dagen og hele kontoret den neste.

Det er tvilsomt om konferansen avstedkommer de store endringer i byens liv. Men gjennom denne todagers møteplassen ble nye kontakter etablert, gamle tanker fikk nye nyanser og interessegrupper en mulighet til å markere seg. Det er derfor betenkelig at de arkeologiske miljøer var så dårlig representert akkurat her. Det er nettopp i slike sammenhenger det er viktig å vise ansikt og åpenhet. For Oslos befolkning er fremdeles Historisk Museum en godt bevart hemmelighet. Ekeberg er først og fremst et sted en lufter hunden og sparker fotball. Skal vi unngå flere Sjømannsskolesaker må vi være der det skjer, ha kontakter inn i de fora hvor avgjørelsene tas. Derfor bør både Riksantikvar og Oldsaksamlingens bestyrer være på plass neste gang, og da som innledere.

Nicolay Nicolaysen (1817-1911) ble i 1860 ansatt som antikvar av stortinget for å "beskæftige sig med Rigets Fortidslevninger". Vervet ble knyttet til Forening til norske Fortidsminnesmærkers bevaring. Han hadde en meget omfattende utgraving og undersøkelses virksomhet i løpet av sin karriere. De mest kjente er hans utgraving av Munkelivsklosteret i Bergen, Mariakirken i Oslo og utgravingen av Gokstadskipet, men dette er bare brøkdeler av hans samlede arbeide. Han deltok også aktivt i restaureringen av Trondheims domkirke og kongehallen på Bergenshus. Han har også ytet en betydelig innsats for kunsthåndverkets fremme. Han stod bla. bak opprettelsen av Kunstindustrimuseet i Oslo. Nicolaysen hadde en omfattende litterær produksjon. Hans mest kjente verker er: "Mindesmærker af Middelalderens Kunst i Norge", "Norske stiftelser" (1-5), "Norske Magazin" (1-3), "Norske Bygninger fra Fortiden" (1-3), "Norske Fornlevninger", "Langskipet fra Gokstad" og "Kunst og Haandværk fra Norges Fortid". Han stod også for utgivelsen av "Aarsberetningerne fra Foreningen til Norske Fortidsminnesmærkers Bevaring" fram til 1899, der han redegjorde for årets utgravninger og undersøkelser. HG

GRAV MED LINDEKAR

AV
stud. mag. art.
ESPEN ULEBERG

Alle foto: Knut E. Fønstelien

Sølvringen - et
uvanlig funn

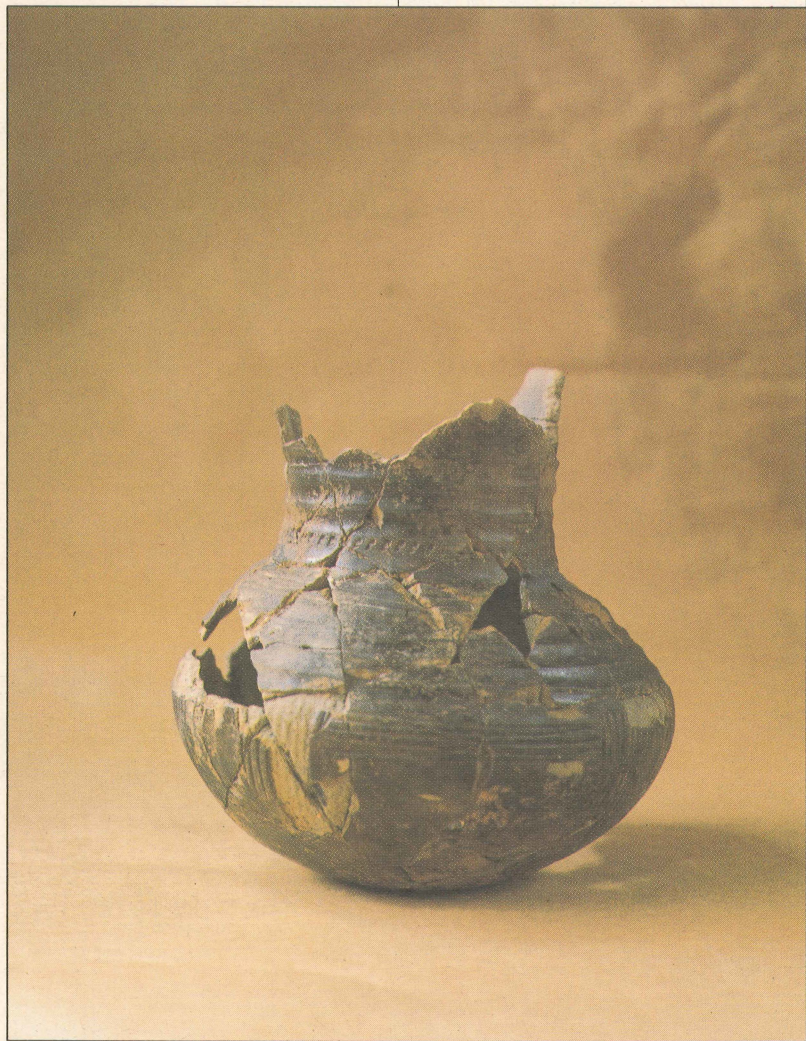
Vi har kjent nokså lite til eldre jernalder i Follo fram til nå. Det kom riktignok tidlig

inn et praktfullt funn fra gården Dyster i Ås. Der ble det i forrige århundre funnet en eske av tre, av barlind,

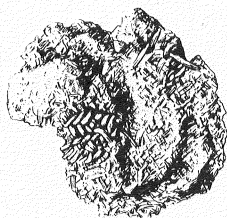
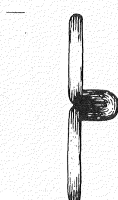

som Oluf Rygh omtaler som "mærkelig ved sin ualmindelig vel bevarede tilstand og som en Prøve på Periodens finere trearbeider" (Rygh 1885: 9). Sammen med denne ble det funnet, i en rund gravhaug, en bronsekjele hvor det lå to

ribben, et av hund og et av ku. I esken lå en nål av bronse, et stykke av en betalingsring av gull og fragmenter av et lite ornamentbeslag av sølv. Ved endene var det spor av bronsenagler. Disse bronsenaglene kan ha holdt bøylor som skulle

Keramikkrukken
etter konservering

T. Strønger

Sølvringen, sølvhekten og tekstilet som var bevart under sølvringen. 1:1

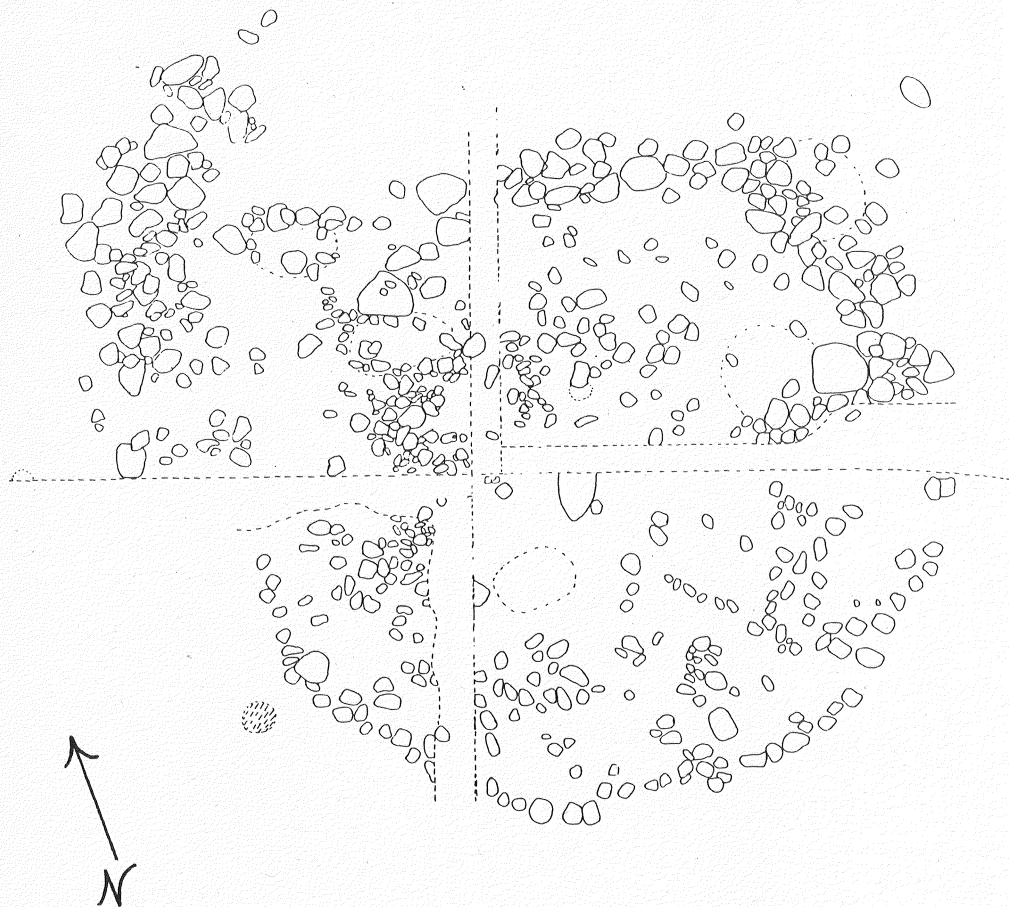
holde lokket på plass (op.cit).

I 1989/90 ble det gjort undersøkelser på Korsegården i Ås. Det ble undersøkt en gravhaug, og under matjordlaget på åkeren ble det funnet

flere hus fra eldre jernalder (Uleberg 1990). Disse funnene ga ikke bare opplysninger om datidens gravskikk, men lot oss komme nærmere inn på menneskene idet de gjorde det mulig å si noe om hvordan de bodde. Dette funnet bekreftet at eldre jernalder i Follo hadde mye å by på, og da NSBs dobbeltspor fra Ski til Ås gjorde det nødvendig å undersøke en gravhaug på Finstad i Ski kommune, skulle det vise seg at vi skulle få enda mer informasjon om denne spennende perioden.

Gravhaugen på Finstad inneholdt atskillig mer enn det vi hadde våget å håpe på da vi begynte å undersøke den i begynnelsen av juli 1991. Den var registrert som skadet gravhaug, men da vi vel hadde fått av det som dekket den, ble det klart at vi hadde for oss en stor haug som bare hadde små forstyrrelser. Til å begynne med var det vanskelig å få tak i formen, men tegningene viser at det er en jevnt rund røys, der det er lagt til steiner som danner en lav, bred streng i vest.

Haugen lå vakkert til med store bjerker. Selv om det var bygd hus i nærheten på to kanter, var det fremdeles fint utsyn over til gravrøysa på Halstad på den andre siden av det lille dalsøkket i sør. Grav-

haugen hadde vært et yndet oppholdssted for barn og unge i mange år. Det var oppmuntrende å få besøk av folk de første dagene under utgravningen som spurte om vi var klar over at dette var en

gravhaug, og derfor ikke måtte røres. Det beste fornminnevernet er en levende interesse blant de som bor i nærheten av fornminnet!

Omtrent midt på haugen kunne vi såvidt se sidekanten

Gravhaugen på
Finstad.

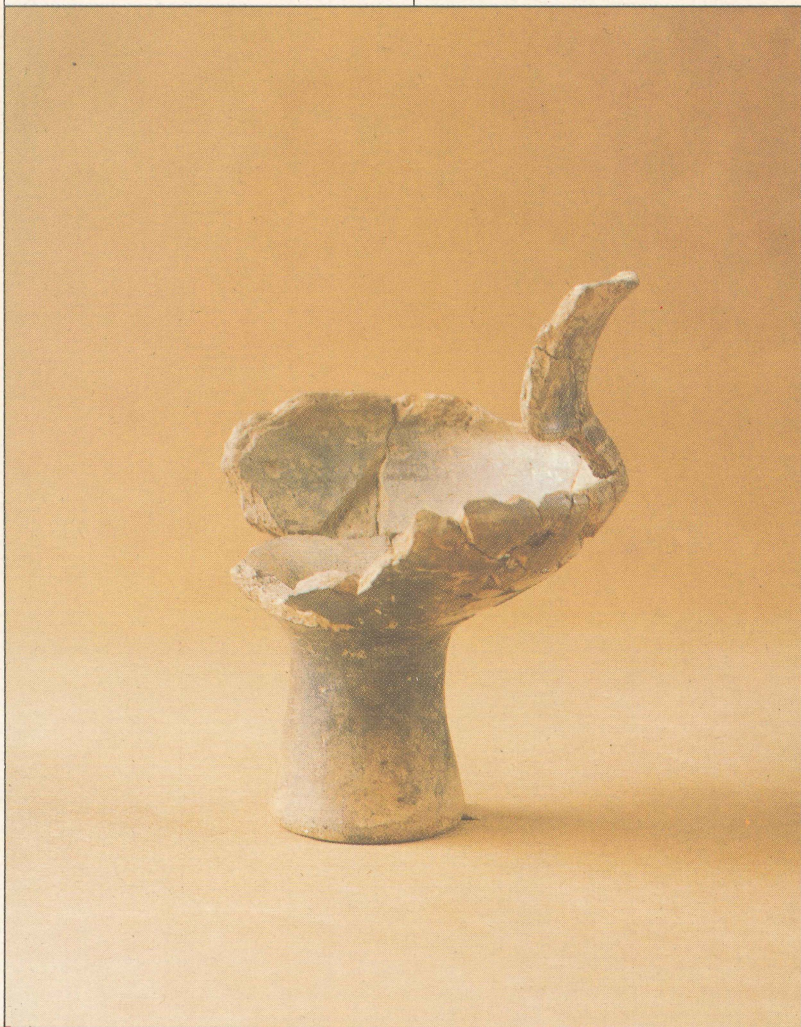
av en stor steinhelle (175 cm lang), og rett utenfor den begynte det snart å dukke opp brente bein. Sammen med de brente beina ble det funnet noe grønt glass. Glasset hadde tydeligvis også vært med på likbålet. Det var smeltet, slik at

det ikke var mulig å se hvilken gjenstand det opprinnelig hadde vært.

Lenger nede dukket det opp store steiner, og det ble klart at disse markerte et kammer. Den store hella lå imidlertid ikke rett på de store steinene.

Keramikkbeger
med fot

Utenfor kammeret var det nesten ren røys uten jord, og ytterst lå det en jordkappe over større steiner. Det kom etterhvert fram jernspiker som var bøyd i enden, og biter av tetningskitt; bjerketjære. Da graven var utgravd, hadde det dukket opp svært rike funn. Etter plasseringen var det mulig å tenke seg at det hadde ligget et menneske utstrakt på ryggen med en sølvhekke i halsen; perler på brystet; i høyde med hendene to sølvringer, og ved bena en jernkam, et keramikkbeger med fot, en keramikkrukke, to keramikkar med hank, et lagget kar med jernbånd, og noen andre trekar. Flere steder i graven var det bevart små biter av tynt jern.

Graven ser ut til å være fra yngre romertid. En helhetsvurdering gjør det rimelig å si at graven stammer fra 300-tallet etter Kristus.

Sølvhekten er av en type som også går et stykke inn i folkevandringstid (400-600 e.Kr). Perlene, 17 i alt, var av glass og rav. I en av perlene var det boret to hull, og hullene sitter så pent at det er trolig at det var meningen å ha to hull i denne perlen. Perlene viser kontakter ut over det vi i dag kaller Norge.

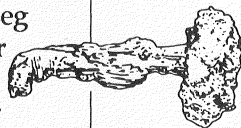
Sølvringene var spesielle; ikke bare fordi det er sjeldent

å finne sølvringer i en romertidsgrav, men også fordi de hadde vært innpakket. Under og inne i ringene var det bevart tekstil. Ringene må ha vært pakket inn hver for seg da de ble lagt i graven; først lagt i tekstil og så svøpt i never. Tekstilfunn fra denne perioden er uvanlige i Norge. Tekstilet blir undersøkt av Elizabeth Peacock, som foreløpig kan fortelle at det er i ull, med Z-spinning, vevet (kippet 2x2), og at det har en åpen vevstruktur.

Jernkammen er også spesiell. Det finnes ofte kammer i eldre jernalders graver, men de er da gjerne av bein. Jernkammer som den som ble funnet på Finstad er langt sjeldnere. De ser ut til å dukke opp noe senere enn beinkammene, og brukes så side om side. Kammen fra Finstad er nokså høy, og ser etter våre forestillinger ut som en pyntekam.

Keramikken gir oss datering til 300-tallet. Den lar oss også ane at de som gravla den døde på Finstad for omtrent 1700 år siden hadde kontakter langt utover, og kunne skaffe seg varer og ta imot impulser utenfra.

Det var en del trerester bevart i forbindelse med metallgjenstandene; både på de bøyde spikerne, på noen små biter av jernbeslag, og på

båndene til det laggete karet satt det tre. Spikerne må stamme fra en kiste eller et skrin. De har vært slått gjennom trevirket og bøyd på innsiden. Alt treet som er bevart har vist seg å være av lind. Lind ble mye brukt til treskurd, bl.a. helgenbilder, og den ble også mye brukt til våpen. Fra senere perioder hører vi at bøndene omkring Oslo brukte lindeskjold i et slag mot birkebeinerne, og i skaldskap ble ordet lind ofte brukt både i betydningen skjold og spyd. Lind nevnes ofte i forbindelse med rep som ble lagd av lindebast, og linden er det mest populære treet i folkevisene våre. Vi finner strofer som "å ride

under lindegrein", men det er en utbredt oppfatning at linden i folkevisene er et trekk som er kommet utenfra (Høeg 1981).

Det er velkjent at germanerne hadde hellige lunder, men jeg har ellers ikke funnet noen kilde som tyder på at germanerne hadde et spesielt forhold til lind. Til gjengjeld er det ikke vanskelig å se at linden er spesiell for dagens tyskere. Det er flere steder en stor lind som fungerer som naturlig samlingssted i landsbyen, og Berlins 'Unter den Linden' skal også nevnes, uten at det skal gjøres mer ut av et eventuelt fellesgermansk tankegods.

ANNONSE

FINSTADRINGEN

DENNE SØLVRINGEN ER EN TRO KOPÍ AV RINGENE SOM BLE FUNNET UNDER UTGRAVING AV FINSTADHAUGEN.

ORGINALEN ER FRA CA. 350 E.KR.

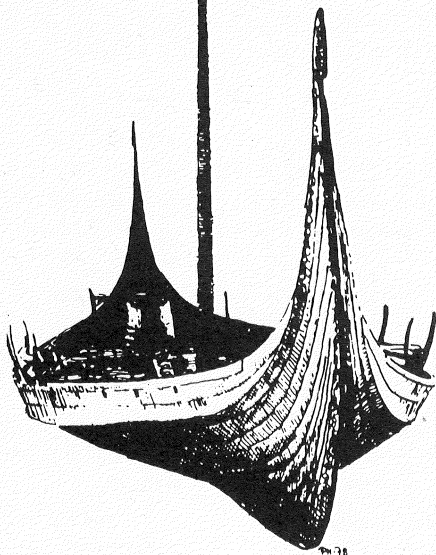
DEN KOSTER 250 KR

OG FORMIDLES AV GULSMED

MORTEN STØEN · SKI

TLF · 09 · 8710 49 · 945262

UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING

VIKINGSKIPMUSEET, BYGDØY

De tre vikingskipene fra
Oseberg, Gokstad og Tune

HISTORISK MUSEUM

Rike samlinger fra førhistorisk tid og middelalder.

Av særlig interesse: "Skattekammeret".

Jernalder og vikingtid er stengt pga. ombygning.

Åpningstider for

VIKING

SKIPMUSEET

Mai - August

10 - 18

September

11 - 17

November - Mars

11 - 15

Oktober/April

11 - 16

Åpningstider for

HISTORISK

MUSEUM

15 mai - 14 sept.

11 - 15

15 sept. - 14 mai

12 - 15

Mandager stengt

BEHOV FOR HISTORIE

Intervju med Povl Simonsen

AV
stud. mag. art.
INGUNN HOLM
stud. mag. art.
HÅKON
GLØRSTAD

I vår intervjuserie med arkeologer er turen kommet til Povl Simonsen. Han er fra Danmark, men har nesten hele sitt yrkesaktive liv arbeidet i Tromsø.

■ Hvordan begynte du med arkeologi?

□ Jeg kan jo godt si at da jeg var 10 år gammel fant jeg en steinøks. Det er den måten man som regel begynner på. I min gymnastid hadde jeg ikke tanker om å bli arkeolog. Jeg hadde lyst til å bli historiker, men jeg var veldig redd for at jeg da måtte tilbringe min tid innendørs. Min morfar var forstmann, så jeg hadde gode minner fra det utendørs liv så og si året rundt. Det er vel kombinasjonen av en forsttradisjon og en historieinteresse som ligger bak at jeg begynte med arkeologi.

Jeg fikk en dramatisk start på studiene. Jeg ble immatrikulert ved Københavns universitet den dagen

krigen brøt ut. Da vi kom ut på trappen etter å ha hørt rektors tale, fikk vi høre at 2. verdenskrig var brutt ut. Det kan ikke være voldsommere. Dette betydde at jeg fikk et ganske langt studium, for det kom alle mulige avbrytelser på veien. Jeg har vært brannmann og slukket branner og gjort mye annet. Jeg studerte under Johannes Brøndsted og Knud Frisch Johansen. Vi hadde en studieordning den gangen med en obligatorisk fagkombinasjon, så studerte man arkeologi skulle man ha latin og klassisk arkeologi som sine støttefag. Det var ikke akkurat det helt store for meg som var opptatt av steinalder. Resultatet av dette er vel en bredere horisont en den man merker hos mange av de yngre arkeologene i dag. Noen av dem kommer aldri på en gjesteforelesning om jernalderen for de interesserer seg bare for eldre steinalder. Den form for sektortenkning lå oss veldig fjernt.

Jeg var feltarbeider og assistent rundt i Danmark i

min studietid, etter krigen i Sverige i et par somrer. Da jeg omsider fikk min eksamen, fikk jeg et vikariat i København som var meget tidsbegrenset. Det var en konservator som var på Grønlandsekspedisjon. Jeg visste når det ville løpe ut. Da var det jo å se seg om etter en fast stilling. De var ikke så mange den gang.

Min kontakt nordover kan jeg også nevne. Det var en meget berømt episode i nordisk arkeologi som het gravningene på Vallhagar. Det var Sverige som etter at krigen var slutt tok initiativet til 3 års gravninger. Formålet var blant

annet å få de unge nordiske arkeologene til å bli kjent med hverandre etter krigens avslutning. Det har hatt en enorm betydning å tilhøre en generasjon der man kjente personlig sine kolleger i de nordiske land. En av de som kom til Vallhagar var Thorleif Sjøvold. Han hadde på det tidspunkt nettopp plassert seg i Tromsø. Gjennom ham fikk jeg mitt første kjennskap til Tromsø og jeg vil også nesten si min første innflytelse på Tromsø. Jeg hadde fått oppgaven å kartlegge hele det store Vallhagar-området og trengte en til å gå med målestangen. Så kommer det en som er museumsbestyrer, og jeg sa at kjære Sjøvold, det er du alt for kvalifisert til. Nei, sa han, vi skal snakke. Og i løpet av de to dagene han gikk og holdt målestangen for meg, planla vi hans innkjøp av måle-, foto- og utgravningsutstyr til Tromsø. Så da jeg søkte stillingen visste jeg presis hva det fantes av nivåerapparater, kameraer osv. Dette var mitt første bekjentskap med Tromsø.

Så ble stillingen i Tromsø ledig noen år senere. Jeg følte meg tiltrukket av den og etter litt betenkning så søkte jeg den. Det var litt dramatiske omstendigheter for på det tidspunktet hadde jeg faktisk

kontrakt på en ekspedisjon til Tibet. Så døde han som skulle lede ekspedisjonen. Da ble det ingen ekspedisjon til Tibet, men Tromsø i stede for.

Så kom jeg til Tromsø i stummende vintermørke tidlig på året i 1951 og har vært der siden og har følt meg vel tilfreds. Arkeologien i mitt distrikt var nærmest diskriminert innen arkeologstanden da jeg kom dit. Hva skulle man dra til Tromsø for? Hvis man interesserte seg for Kjelmøykulturen eller noe sånt kunne man vel studere etnografi i stede? Min kjennskap til hva jeg gikk til hadde jeg gjennom

Numedal og Gjessings bøker om yngre steinalder som var mitt speciale. Det gav meg det inntrykket at det var store og delvis uavsluttede oppgaver etter Numedals død som det måtte gjøres noe med. Det var også det første jeg startet med der oppe.

■ Ditt første store prosjekt var vel gravningene i Varanger og Pasvik.

□ Ja det var det. Vi grov hver sommer fra 1951-1961. Det var yngre steinalder vi grov ut. I 1965 var jeg der igjen og samlet prøver til C-14 analyse fra alle de gamle gravningsfeltene mine. C-14 analyse var

delvis uavsluttede oppgaver etter Numedals død som det måtte gjøres noe med. Det var også det første jeg startet med der oppe.

■ Ditt første store prosjekt var vel gravningene i Varanger og Pasvik.

□ Ja det var det. Vi grov hver sommer fra 1951-1961. Det var yngre steinalder vi grov ut. I 1965 var jeg der igjen og samlet prøver til C-14 analyse fra alle de gamle gravningsfeltene mine. C-14 analyse var noe som var kommet inn i arkeologien i mellomtiden.

Det andre store prosjektet jeg tok til med var nord-norsk middelalderarkeologi. Det var ingen som hadde stukket spaden i nordnorsk middelalder før. Omsider kom det en bok i 1980 som het "Fiskerbondens gård i Nord-Norge fra 1300-1700." Det tok så lang tid før det ble publisert noe fordi vi gikk og ventet på publikasjonene fra Bryggen i Bergen. Det fordi man ikke kan begynne å ordne et oldsaksmateriale ut fra periferien. Man må begynne i sentrum og for oss var det Bryggen i Bergen. Så vi ventet og ventet. Men til slutt så skrev jeg boken likevel. Det ble ikke en materialpublikasjon. Det ble en bok om gården, bosetningsformen

og yrkeslivet. Det var også det som hadde interessert meg fra starten av.

Det tredje prosjektet jeg har drevet med er helleristning-

”Ferske
studenter får
den aha-
opplevelsen
det er å
bevege seg
så og si i
steinalder-
mannens
naturmiljø”

ene. Det endte opp med et bind i den store helleristningsserien. I 1955 kom tankene på at det kanskje finnes en arkeologi på Svalbard. Selv har jeg ikke gravd mere en en sesong der, men jeg har hatt en finger med i hva som skjedde der oppe.

Jeg måtte ellers gjøre alt det som skulle gjøres på museet. Arkeologien i Nord-Norge da jeg kom nordover

var meg og en kontordame. Først da ekteparet Munch kom nordover i 1959 begynte det å bli litt fart i det. I en slik situasjon må man gjøre alt selv, katalogføre alt fra eldre steinalder til sen middelalder og grave alt fra steinalderboplasser til jernaldergraver. Det gir også kanskje en litt annen holdning til faget, enn hos dem som er ved de store institusjonene og kan bli ved sitt spesialie så og si hele livet.

■ Du har også hatt ansvar for den arkeologiske delen ved Altautbygningen.

□ Ja, den saken fikk jeg da jeg trodde at jeg var ferdig med store prosjekter, men så ble Knut Hellskog syk. Da måtte jeg ta det prosjektet.

Gravningene gikk fra de dramatiske Alta-dagene i 1981 til avslutningen i 1987 som ikke var mindre dramatisk. Den dagen vi sluttet av på fjellet ovenfor Alta og kom ned til båten ved magasinet, lå båten 100 m oppe på land. Da hadde de ved et uhell sluppet nesten alt vannet ut av magasinet. Det var en interessant tid, men ofte en meget vanskelig balansegang. Jeg tror at vi klarte å gjennomføre dette uten å miste den økonomiske tillit fra vassdragsvesenet på

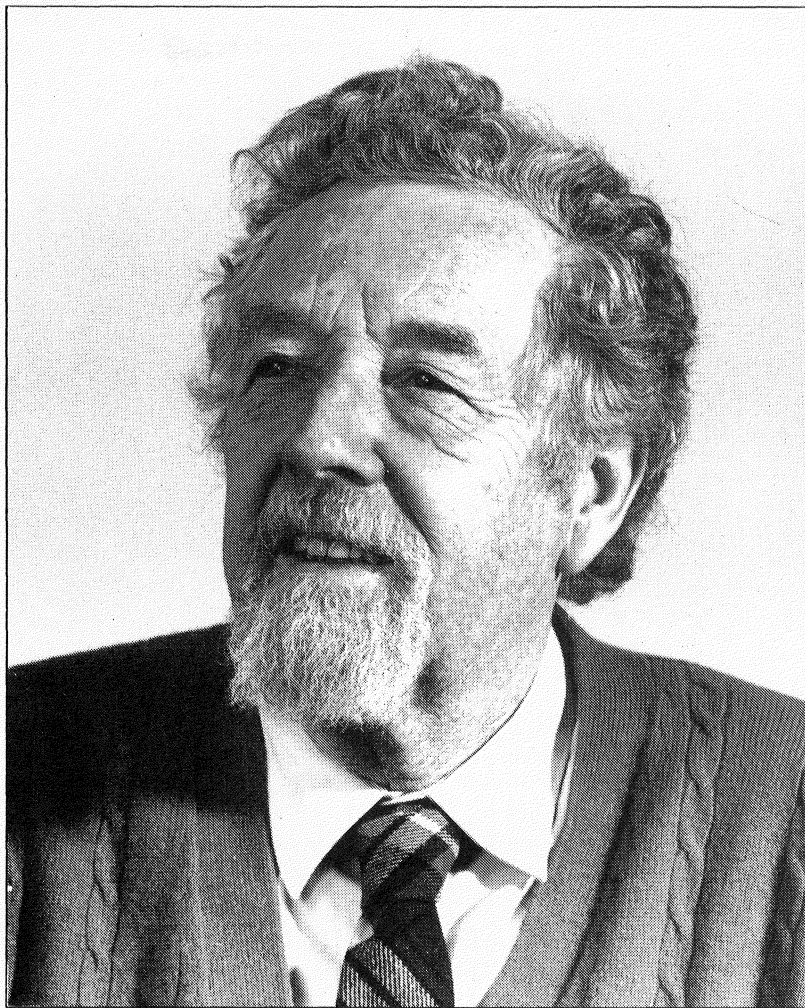
den ene siden og tilliten fra lokalbefolkningen på den andre. En av feltsesongene bestod det meste av mitt

”Nordmenn er også en etnisk gruppe. Det var det noen norske arkeologer som ikke hadde lyst til å anerkjenne, at nordmenn sto på lik linje med samer og finner”

arbeide i både bokstavelig og billedlig å stå på gravningskanten og forsvare den mot maskinene.

■ Gravningene i Varanger var mere rene forskningsgravninger...

□ Da jeg kom til Tromsø var

"For å få til
tverrfaglighet
må vi snakke et
språk som de andre
fagene forstår"

der det er gjort forholdsvis lite. Som et eksempel kan jeg nevne at i de 10 årene vi hadde registreringer for det økonomiske kartverket i Finnmark, gikk det vel ikke en sommer uten at vi fant nye typer av fortidsminner. Det er

en ting som jeg har lyst til å fremheve ved mine mange år i Tromsø. Jeg har opplevd en utrolig utvikling innen både museet og universitetet.

■ I det du har skrevet synes jeg at du fremhever det sær-

egne ved naturmiljøet i Troms og Finnmark.

□ Jeg har alltid fremhevet når jeg har hatt utgravninger og har fått studenter sørfra at du ikke kan foreta en utgravning i Skåne eller Drammen eller hvor det nå er og la ferske studenter få den aha-opplevelse det er å bevege seg så og si i steinaldermannens naturmiljø. Men i Finnmark kan du fremdeles grave på steder der det ikke er skjedd mye siden steinalderen og det innenfor horisonten ikke er spor av senere menneskelig virksomhet. Det er de samme forholdene i fjellet sørpå, det er klart. Dette tror jeg er veldig fint i begynnelsen av et studium, å få se hele sceneriet og ikke bare de enkelte oldsaker som er plukket opp av en åker.

Menneskene er også viktige i forhistorien i Nord-Norge. Det var særlig Alta-saken som viste det. I dette inngår Tromsø-miljøets kamp for å få etniske problemstillinger opp på dagsordenen igjen etter 30 år med mistenkeliggjøring. Av gode grunner var etnisitet fyord da krigen sluttet. Det samme gjaldt for fysisk antropologi. Det var ting man ikke beskjefteget seg med. Så gikk alle disse årene og det ble mere og mere klart at vi

ønsket å finne ut hva etnisitet var, kunne vi finne det og var det mulig å kjenne det igjen. Det var ikke bare spørsmål om hvor samene kom fra. Det var bare et eksempel. Det var også aktuelt å prøve å finne det sosiale organisasjonsnivå som etnisitet er, i f.eks. et steinaldermateriale. Der møtte vi

“ I min
gymnastid
hadde
jeg ikke
tanker
om å bli
arkeolog ”

en hel del motstand. Det var både fra eldre arkeologer som hadde opplevd 1930- og 40-årene og fra et samlet Bergensmiljø. Det tror jeg skyldtes at begrepet etnisitet lå dem så uendelig fjernt. De har ingen minoritetsproblemer de som arbeider på Vestlandet. Men jeg har inntrykk av at vi har fått etnisitet på dagsordenen og at det er kommet for å bli. Det er ikke bare samer og finner som er etniske grupper.

Nordmenn er også en etnisk gruppe. Det var det noen norske arkeologer som ikke hadde lyst til å anerkjenne, at nordmenn sto på lik linje med samer og finner.

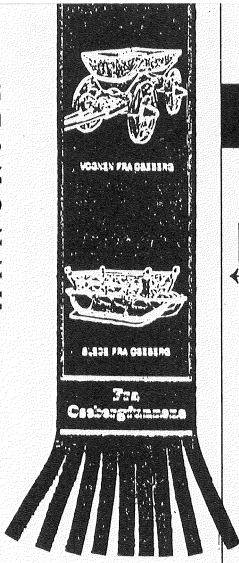
■ Du har vært opptatt av å popularisere og å nå til forskjellige målgrupper med det du skriver.

□ Det synes jeg vi har plikt til. Det er vanskelig å legge opp en strategi for popularisering fordi det er så mange målgrupper. Likevel må vi prøve det. Jeg er veldig skeptisk til de arkeologene som i løpet av de siste 25 årene har rendyrket sin fagterminologi slik at ingen andre skulle forstå hva de snakket om. Det er ikke bare et spørsmål om å popularisere, men og å dyrke språket som fagprosa. For å få til tverrfaglighet må vi snakke et språk som de andre fagene forstår, inklusive naturfagene.

Vi populariserer også for de alminnelige menneskene rundt omkring i distriktene. Vi er avhengige av dem for å få ting inn til museene. Når folk spør meg om hva vi skal med arkeologien så svarer jeg: "Det vet jeg ikke, men har du noen gang hørt om en stortingsmann som har foreslått at vi skal avskaffe historieunder-

visningen i skolen?" Man gjør ikke det. Man føler et behov for historie. Det skal vi imøtekomme.

Nord-Norge har skolemessig sett hengt noe etter resten av landet. Det har gitt seg utslag i at lokale arkeologiinteresserte mennesker har beklaget seg over arkeologiske bøker på fremmedspråk. Hvor mange av disse interesserte eldre folk har hatt sjansen til å lese Sjøvolds to bind om jernalderen? Hvor mange mennesker i Finnmark vet hva Komsakultur er, fordi Komsapublikasjonene er på fransk? Det har gitt meg en sans for å popularisere og nå ut til allmennheten. Da jeg begynte var det vel aldri rekruttert en arkeologistudent fra Nord-Norge. Det var ikke mulig å studere det i Tromsø, men det var heller ikke noen som hadde reist sørover for å gjøre det. Den første var vel Arne J. Larsen som er på Bryggens museum. Nå er arkeologi blitt et stort fag i Tromsø. Vi har og laget et distanse-grunnfag, det vil si et desentralisert grunnfag. Den typiske distansestudent er 40 år og folkeskole- eller gymnaslærer som har følt at som historielærer mangler man noe, og da tar man et grunnfag i arkeologi. Vi har et stort publikum for arkeologi.

VERVEKAMPANJE NICOLAY

I forbindelse med Nicolays 25 årsjubileum inviterer tidsskriftet til vervekampanje. TIDSRUM 01.09.92 - 15.12.92

VERVEPREMIER

◀ Bokmerker i skinn

Chr. Keller: En innføring i oppmålingsteknikk for arkeologer
Antikkens og middelalderens bokverk i norsk utgave bl.a.
Sveton: Romerske keisere og Beda: Anglernes kirkes historie
Sølvringer Katalogen til utstilling: Viking og Hvite-
Krist (Paris - Berlin - København)

Vervepremiene sendes ut når den nye abonnenten har betalt. Det er mulig å samle verving i hele perioden. Vervemateriale sendes abonnentene innen 01.09.92

Lykke til!

Redaksjonen

SEMINAR I TØNSBERG

KLOSTER OG BY

11. - 13. november 1992
Omkring Olavsklosteret
og middelalderbyen
Tunsberg

Tønsberg bibliotek og
Riksantikvaren arrangerer
11. - 13. november et
faglig vitenskaplig
seminar i anledning
åpningen av Tønsbergs
nye bibliotek på
Olavsklosterets tomt.

Programmet er i utgangs-
punktet fyllt opp med
foredrag. Vi mottar likevel
forslag til foredrag eller
poster innenfor de
aktuelle temaer.
Foredragene vil bli
publisert i Utgravings-
kontorets rapportserie
"Arkeologiske rapporter
fra Tønsberg".

FORELØPIG PROGRAM

ONSDAG kl. 19:

Foredrag

Jan. E.G.Eriksson:

Tunsberg og omland

Erla Hohler: St.Norbert

Gerhard Munthe:

Klosterbibliotek

TORSDAG:

Ekskursjon i Tønsberg

Kl. 11: Offisiell åpning av

seminaret

Øivind Lunde:

Olavskirken - en

klosterkirke?

Dan Pettersson:

Olavsklosterets bygninger

Curt Wallin: De nordiska

premonstraten -

serklosterene i ljuset av

ordensstauterna

Erik Gunnes:

Augustinerne i Norge

Raymond Minnært:

Premonstratenserne idag

Paul Hviid: Børglums
premonstratenserkloster
Tore Nyberg: Børglum -
Dragsmark - Tønsberg
FREDAG:

Jes Wienberg: Økonomi
og jordegods

Arved Nedkvitne:

Klosterets økonomi:

Selvberging og varebytte

Knut Helle: Kulturell

påvirkning

Øystein Ekroll: Norske

fransiskanerkloster

Alf Tore Hommedal:

Olavsklosteret i Oslo

Seminaret avsluttes

kl. 16 fredag

Detaljert program og
påmeldingsskjema sendes
ut i midten av juni, og
sendes ellers etter
forespørsel til:

Riksantikvaren,

Utgravingskontoret for

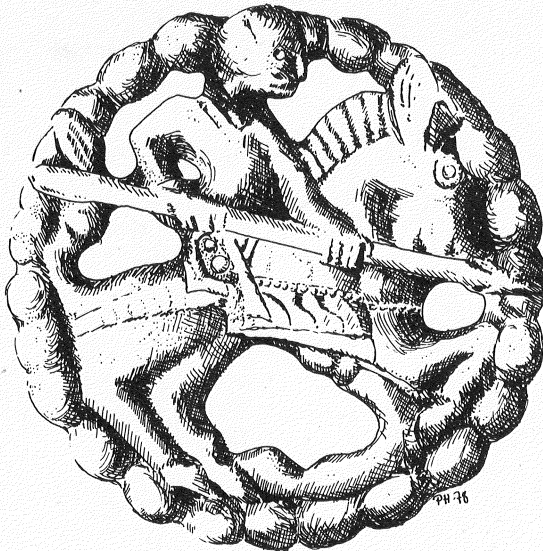
Tønsberg, Postboks 570,

N-3101 TØNSBERG,

Norge.

Telefon: 033-17535.

Fax: 033-16186

VIKING

TEGN DEM SOM MEDLEM I NORSK ARKEOLOGISK
SELSKAP.

Kontigenten er:

Kr. 150,- for vanlig enkeltmedlemskap

Kr. 200,- for familiemedlemskap

Kr. 75,- for studenter (og skoleelever)

Kontigenten for personlig livsvarig medlemskap skal for ordinære medlemmer være 20 ganger den årlige kontigent. Alle medlemmer får gratis tilsendt årsskriftet VIKING på ca. 140 sider. Vi arrangerer hvert år en tur i Norge eller andre land under ledelse av topp fagfolk.

En dagstur. Flere foredragsaftener med gratis adgang.

Salg av selskapets publikasjoner:

Eldre årganger av "Viking" kan skaffes fra 1955.

Til medlemmer er prisen:

Kr 20,- for årgangene 1955-1966

Kr 30,- for årgangene 1968-1969

Kr 50,- for årgangene 1970-1974

Kr 60,- for årgangene 1975-1977

Kr 80,- for årgangene 1978-1980

Studentmedlemmer betaler henholdsvis:

Kr 10,-, Kr 20,-, Kr 25,-, Kr 30,- og Kr 40,-

**Støtt
arkeologisk
arbeide!**

Sekretariatets
kontor:
Viking-
skipshuset,
Huk Aveny 35,
0287 OSLO 2
Tlf. 438792

MISFORSTÅELSE ?

AV
stud. cand. phil.
TORSTEIN
ARISHOLM

Jeg vil starte min imøtegåelse av Lise Nordenborg og Bjørn Myhre(N/M)s

kommentar til min kommentar i henholdsvis Nicolay nr 57 og 56 med å peke på et par åpenbare urimeligheter:

"TA ironiserer (...) over at vi framstiller dette som nye tanker i den arkeologiske formidlingsdebatt og over arkeologers manglende engasjement i samfunnsdebatten"(:34).

"TA ironiserer over vårt dilemma ..."(:33).

Ordet "ironisere" forekommer flere steder i N/Ms artikkel. I min artikkel i Nicolay nr 56 ble det imidlertid ikke ironisert over noe.

1) Jeg forsøkte å vise at det som ble framstilt som nye tanker slett ikke var så nytt, 2) jeg er fortsatt av den oppfatning at ordet "debatt" ikke bør ha en så vid betydning som N/M ga det og 3) jeg hevdet at den beskrevne formidlingsstrategien ikke var spesielt nært forbundet med det teoretiske utgangspunkt som ble skissert¹.

Det er alltid irriterende å treffe på personer som ikke kan åpne munnen uten å

problematisere muligheten for kommunikasjon overhodet mennesker imellom. For i de fleste tilfeller foretrekker man jo å snakke om noe annet enn selve det å snakke. Kort sagt: Monoman oppfatthet av én problemstilling fører til "skivebom" i de fleste samtale-situasjoner.

Jeg skjønner at N/M betrakter mitt innlegg i Nicolay nr 56 omtrent på denne måten. Det N/M ønsket å snakke om var ikke vitenskapsteori, men formidling av vitenskap. De ønsket å få istand en dialog som kunne lede til fruktbare innspill for å lindre arkeologers formidlingsproblemer. Og hva gjorde jeg? Terpet på feil ordbruk og pekte på selvmotsigelser. I Nicolay nr 57 kunne vi lese følgende:

"TA (...) avfeier og delvis misforstår vårt problem ved å legge opp til en vitenskapsteoretisk formaldebatt"(:33).

"TA bidrar lite til å løse (problemer vi føler arkeologer idag står overfor som formidlere)"(:33).

"(TA) prøver å avfeie eller forenkle problemet mange arkeologer står overfor i sitt formidlingsarbeid"(:34).

"TA har tydeligvis ikke

¹ Det var ikke undertegnedes påfunn å "pynte" marginen i "Borre - en formidlingsteoretisk frikobling" med biter fra "Borre - en formidlingsteoretisk utfordring".

forstått det dilemma som vi har stått overfor som formidlere på Borre" (:35).

"TA har fullstendig oversett noen løsninger på problemet som det pekes på i artikkelen" (:35).

Mitt svar var altså et dårlig svar! Jeg skjønner at det var en åpenbar "skivebom" - i N/Ms øyne. I tillegg til denne erkjennelsen har jeg også fått stor forståelse for artikkelforfatternes sterke behov for å bli bedre formidlere. For jeg kan ikke med beste vilje fatte at artikkelen som sto i Nicolay nr 55 ikke med rimelighet kunne oppfattes som et vitenskaps-teoretisk innlegg. Hvis artikkelen "Borre - en formidlings-teoretisk utfordring" dreier seg om den tvil og det dilemma man står overfor i forbindelse med formidlingsarbeid på Borre, så er telefonkatalogen en bok hvor man finner adresser. Men på samme måte som telefonkatalogen også inneholder telefonnumre, inneholder N/Ms artikkel påstander av vitenskaps-teoretisk karakter. Ettersom de tre første sidene - eller nesten halve artikkelen - tross alt var viet til forskningshistorie og generelle vitenskapsteoretiske betraktninger, burde det derfor ha vært mulig å imøtegå den på et vitenskapsteoretisk plan uten å bli anklaget for

å ha "misforstått" den.

Det burde ellers ikke ha vært egnet til å forundre noen at mitt anliggende ikke primært var å drøfte spesifikke formidlingsproblemer. På side 44 redegjorde jeg faktisk for at intensjonen med artikkelen var en annen. Mitt anliggende var å fokusere på det fundament problemet ble reist på for deretter å beskrive i hvilken grad teori og praksis hang sammen. Jeg ville selvfølgelig ikke forenkle formidlingsproblemen, slik det urettmessig er påstått. Formidling av vitenskap er tvertimot et så viktig og vanskelig problem at det fortjener et gjennomtenkt teoretisk fundament - noe jeg ikke fant hos N/M. At man ikke på samme tid kan drøfte teoretiske problemer og bidra til å løse arkeologers manifeste formidlingsproblemer, er en selvfølgelighet. Jeg vil derfor ha meg frabedt påstander om at jeg har oversett, avfeiet osv enkelte problemstillinger. Det må være lov å si én ting om gangen, og det jeg ønsket var å påpeke at artikkelforfatternes vitenskapsoppfatning verken var så ny som den ble gitt skinn av å være eller at den harmonerte særlig godt med den etiketten de valgte å sette på den. Jeg kunne ha skrevet om mye annet - jeg kunne ha rost alt det positive i artikkel-

en - men det var nå en gang ikke det som var intensjonen!

"TA er arrogant når han uttaler "seg så påståelig om et annet fags og andre fagfolks problem, tydeligvis uten å kjenne til den seinere teoridebatt innen arkeologien" (:34).

Jeg kan ikke forstå at mine ankepunkter skyldes - eller kan tilbakevises av - det faktum at jeg ikke er arkeolog. Dertil var de for generelle eller teoretiske.

"TAs debattform er et lite fruktbart bidrag til en tverrfaglig teoretisk diskusjon" (:34).

Vi har nå vekslet ord noen ganger, irritert oss og forsøkt å finne ut hva som foregår i meddebattantens bevissthet. Dette demonstrerer det ovennevnte sitats negasjon.

"(Problemet) må ikke forvrenges og forvanskeligjøres gjennom en streng vitenskapsteoretisk formaldebatt, slik TA legger opp til" (:34).

Det er en stygg uvane - og svært lite poststrukturalistisk - å omtale synsvinkler en selv ikke har som forvrengninger.

"TA kritiserer vår forståelse av poststrukturalismen innenfor arkeologien..." (:33).

"...TA fremstiller det som om det bare skal finnes en

forståelse av poststrukturalisme..." (:33).

Jeg vil naturligvis ikke drive begrepsterror overfor andre fagområder, og jeg tror ikke at det kun finnes én forståelse av hva poststrukturalisme er. Jeg vil imidlertid fortsatt hevde at det N/M legger i begrepet 'poststrukturalisme' lett kan dekket av begreper vi alle er mer fortrolige med. N/M og alle andre står selvfølgelig fritt til å plukke akkurat de glosor det måtte behage dem når de åpner en dialog. Men likefullt vil jeg påstå at det i de aller fleste samtalsituasjoner er praktisk å ha noenlunde sammenfallende oppfatning av hva forskjellige ord betyr².

"TA framstiller det slik at vår oppfattelse av poststrukturalisme skal medføre at vi kan velge hvilken versjon av forhistorien som skal fortelles. Dette er en misforståelse" (:34).

Jeg vil igjen sitere fra side 6 i Nicolay nr 55: "Denne teorien (den poststrukturalistiske) krever at vi må være bevisst hvilket bilde av fortida vi ønsker å skape, våre grunner for å velge ett spesielt bilde, ...".

Og noen linjer lenger ned: "Hvilket bilde av fortida ønsker vi å prioritere?". Som vi ser er N/Ms påstander - i henholdsvis nr 55 og nr 57 av

² Konsekvensen av det motsatte finner man utallige eksempler på blant annet i Alice in wonderland.

Nicolay - av en slik karakter at forståelse av den ene, må medføre misforståelse av den andre. Er dette raffinert dialektikk eller er det en selvmotsigelse?

Som jeg nevnte i slutten av artikkelen, skal det bli svært interessant å følge med på hva som kommer ut i den andre enden av Borre-prosjektet. Man kunne gi ros for de mange gode forslag og tanker som ble presentert i Nicolay nr 55 - og utdypet i nr 57. Det er det som tidligere skrevet all grunn til. Artikler kan imidlertid leses på flere måter, og

ikke alle er misforståelser. I universitetssammenheng pleier det for eksempel å være rom for å lese en offentlig publisert tekst på en kritisk måte og peke på de svakheter som finnes. Og nettopp det var intensjonen med min artikkel i Nicolay nr 56. Hvis N/M vil dette viktige akademiske prinsippet til livs, har de innlemmet seg selv i et tvilsomt vitenskapsteoretisk selskap. Men det er kanskje av liten interesse.

Strek fra undertegnedes side.

ANNONSE

BESTILLINGSLISTE

☛ CHRISTIAN KELLER:

En innføring i oppmålingsteknikk for arkeologer. Pris: kr. 80

☛ Abonnement på Nicolay

Pris: kr. 100 pr. år, tre nummer i året.

☛ Tidligere årganger av Nicolay, innbundet

Nr. 16 - 30 Pris: kr. 75

Nr. 31 - 45 Pris: kr. 300

ADRESSE: _____

Sendes til Nicolay -
arkeologisk tidsskrift
Universitetets Oldsaksamling,
Frederiksgate 2-3, 0164 OSLO

GRAV DER DET PIPER...

AV
stud. mag. art.
SJUR HARBY OG
stud. mag. art.
ESPEN ULEBERG

Formidling er vel og bra. Førstekonservator Perry Rolfsen ved Universitetets

Oldsaksamling har vært på arkeologisk undersøkelse med Norges Metallsøkerforening og Aftenposten. Resultatet var to midre gode artikler i avisen hvor arkeologene sto med tårer i øynene av ren og skjær glede over de sensasjonelle funnene. Derved er resultatene av arkeologen Per Oscar Nybrugets langvarige undersøkelser omkring lokaliseringen av Åkerfunnet blitt bekreftet.

Samarbeid mellom arkeologer, presse og amatørgrupper er ikke noe nytt fenomen. Dykkerklubber og historielag har lenge vært en verdifull samarbeidspartner i kulturminnevernet. Dette har bidratt til å øke forståelsen for arkeologenes arbeid.

Vi er de første til å anerkjenne tiltak som bringer arkeologien fram i nyhetsbildet, men ville det ikke vært heldigere om bruken av metallsøker ble presentert som et hjelpemiddel ved en arkeologisk undersøkelse? For det er vel nettopp metoden vi er interessert i å formidle - ikke

Ill. Geir Helgen

skattejakten.

En bør vite hva en ønsker å fortelle før en kontakter journalister. Innen andre bransjer er mediakontakt en egen profesjon. Det bør det også bli innen kulturminnevernet.

Når det opplyses at en må tilkjennegi respekt for Lov om Kulturminner ved medlemskap i metallsøkerforeningen er jo dette positivt. Men når foreningen teller 14 medlemmer på landsbasis, det er et ukjent antall metallsøkere i omløp, og Aftenpostens lørdagsutgave har en leserkrets på ca. 800.000 (opplag:310.039), blir vi noe betenkte.

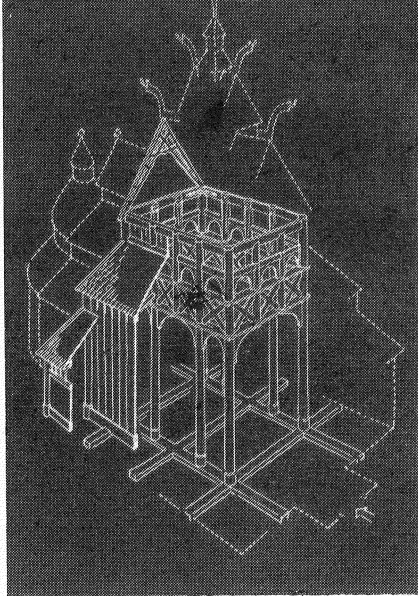
Hva blir signaleffekten? Artikkelen frister med kostbare funn etter liten innsats; Elgen-ur(!) i massivt sølv, rokokko spiseskje, mynter, gullmaske - og arkeologiske sensasjoner (Aftenposten 6/6-92). Bruken av Aftenposten kunne med fordel ha vektlagt andre sider ved undersøkelsen.

BRANN

Stavkirken på Fantoft ved Bergen er brent ned, og 800 års historie ble borte i løpet av en halvtime. Stavkirkene er representanter for vår eldste arkitektoniske kulturarv og fast innslag i festtaler. De er unike i verdenssammenheng, og spesielt sårbare fordi de er trebygninger. Erstatningen ser ut til å bli en kopi som reises på samme sted. Er det dette som skal bli løsningen på tap av kulturminner? Det ser ut til å være lettere å finne penger til nybygg enn å kanalisere midler til sikring.

Det kom som en overraskelse at bare 9 av 28 stavkirker har brannslukningsanlegg. Hvor mange av disse som fungerer er det idag ingen gitt å si. Ved Norsk Folkemuseum opplyses det at miljøhensyn (sic) gjør at anlegget ikke kan brukes. Tilliten til antikvariske myndigheters handlekraft styrkes ikke av slike tilstander. Denne brannen har med god grunn utløst sterke reaksjoner i media. Riksantikvaren synes å ha valgt å la reaksjonen kveles i byråkratitåken i stedet for å understreke behovet for mer midler til sikring.

Hvem bør ha ansvaret for

vern av stavkirkene? Det avsettes årlig tre millioner til stavkirkene sier Riksantikvar Øivind Lunde til Aftenposten (19/6-92). Imidlertid går disse midlene både til vedlikehold og sikring, slik at sikringsarbeidet ikke har den fremdrift som er ønskelig. Vedlikeholdsansvaret ligger på kommunene, men de skyver det ofte fra seg. Det burde være innlysende at et så viktig spørsmål ikke skal kjempe om plass på magre kommunebudsjetter. Sikring og vedlikehold må være et statlig ansvar. Bare slik kan en sikringsplan gjennomføres. Vi sier oss enige med nestleder i Stortingets kommunal- og miljøvernkomité, Sverre Mauritzen (h), at det er uakseptabelt at dette arbeidet skal ta 20 år.

AV
stud. mag. art.
SJUR HARBY
stud. mag. art.
ESPEN ULEBERG
stud. mag. art.
MARGRETE F.
SIMONSEN

ALDRI SÅ GALT AT DET IKKE ER GODT FOR NOE

AV
stud. mag. art.
SJUR HARBY

Den norske hovedflyplassdebatten har snart fulgt oss en generasjon. Lokaliseringen har kretset rundt Fornebu, Hobøl, Hurum og nå sist Gardermoen hvor den nesten så ut til å lande. Skattemillionene trillet avgårde uten å etterlate seg stort annet enn ironiske aviskommentarer. Dokumentasjonen fra det vitenskapelige registeringsarbeidet tilknyttet utredningene, har funnet veien ned i arkiver og skrivebordskuffer.

Så er ikke tilfelle med Gardermoen. I regi av kulturstaten i Akershus fylkeskommune ble kulturminneprosjekt Gardermoen opprettet for å delta i konsekvensutredningsprogrammet. Hovedrapporten fra dette arbeidet forelå på forsommeren og er anbefalt lesning for alle som siden skal befatte seg med tilsvarende arbeid. Her er arkeologi, etnologi, geologi og botanikk sveiset sammen til et hele. Historien stopper ikke ved reformasjonen slik den har for vane å gjøre i rent arkeolo-

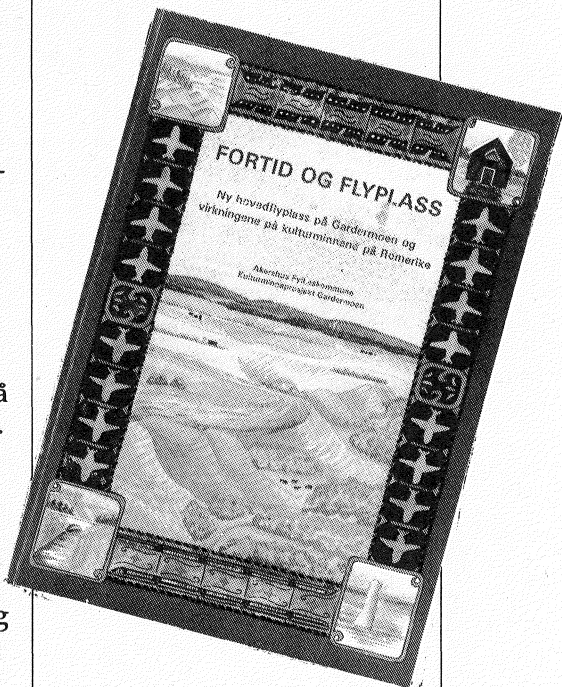
giske rapporter.

"Fortid og flyplass" er blitt et redskap folk flest kan gjøre seg nytte av. Her gjennomgås gård for gård i tekst og bilde. Den kan derfor minne litt om verket "Norske Gårdsbruk" som samlet en stor leserkrets mellom linjene. Rapporten innledes med praktfulle fargeillustrasjoner som dokumenterer Ullensaker i fortid og nåtid. Hva bygda er og fortsatt bør være, flyplass eller ikke. Dernest følger et historisk riss som starter med istidens slutt og fortsetter like frem til Låkefossen elektrisitetsverk nedlegges i 1964. Forfatterne tar ikke for gitt at alle vet hva svedjebruk eller skafthulløks er for noe. Derfor er de enkelte artikler raust illustrert med bilder og forklaringer. Titlene er appetittvekkende. Raknehaugen benevnes som den "hemmelighetsfulle haugen" og blir først presentert gjennom sagnet om kongen og de to hvite hestene som folk sa skulle ligge begravet der. Historien er dermed blitt tilgjengelig. Gravhaugene

ligger ikke lenger meningsløst strødd utover i terrenget. Forfatterne har maktet å plassere dem!

Områdebeskrivelsene har godt kartmateriale og antikvariske vurderinger av bygninger, landskaper og fornminner. Deretter følger konsekvensanalyser av diverse flyplass- og jernbanetraséalternativer. Denne delen er ikke på langt nær så morsom å lese for hverken lek eller lærd. En flyplass vil medføre enorme forandringer i kommuner som allerede i dag kjenner pustet fra storbyen.

Rapporten er godt skrevet. Formgivningen profesjonell og delikat. Dette var et hyggelig møte med eget fag - men tro hva det kostet?

Viking og Hvitekryst Paris - Berlin - København

Katalogen til Vikingutstillingen kan bestilles i nordisk og fransk utgave.

Boken koster kr. **249,-** + porto kr. 33,- (i Norge).

Boken forhåndsbetales til bankkonto 6022 05 06501,

Universitetets Oldsaksamling, Frederiksgt. 3, 0164 OSLO.

Giroalongen merkes med Grand Palais 1992: Les Vikings

for den franske utgaven, og Viking og Hvitekryst for den nordiske.

VIKING OG HVITE-KRIST

AV
1. amanuensis
ERLA B. HOHLER

Dette er den skandinaviske utgaven av katalogen til den etterhvert så velkjente "Viking"-utstillingen i Paris.

Utstillingen skal videre til Berlin (2.sept), og deretter til København (ved juletider); det forefinnes en fransk utgave av katalogen, og også en engelsk. En tysk utgave er på trappene i skrivende øyeblikk.

Denne katalogen er et resultat av et nært nordisk samarbeide, som har gått over fire år. Nordisk Ministerråd har finansiert både utstilling og katalog, og en komite på 10 fagfolk fra de fem nordiske landene (to norske) har hamret frem utstillingskonseptet og redigert katalogen. Katalogtekster og innledende artikler er skrevet av en hærskare av medarbeidere, fra Canada i vest til Estland og Ukraine i øst, og oversetterarbeidet med de forskjellige utgavene har vært formidabelt.

Alle gjenstander er illustrert (Oldsaksamlingens fotografer og mange andre har hatt en hård tid).

Litteraturfortegnelsen, som er lang som et vondt år, fungerer som en ajourført

oversikt over all viktig litteratur om vikingtid og tidlig-middelalder i Norden helt fra 1860-årene. Tildels er litteraturfortegnelsen også strukturert etter emner, slik at det går an å finne frem på andre måter.

Kataloger er kanskje ikke så interessante i seg selv, med mindre man søker opplysninger om enkeltgjenstander. Men de innledende artikler i katalogen gir oversikter over alle de emner som redaksjonsgruppen har greid å pønse ut. Man kan nevne: "Samene i Norden" av Inger Zachrisson"; "Österled" av Ingmar Jansson; "Masseproduksjon i vikingtid" av S. Fuglesang; "Bruken av hvalrosstann i Vest-Europa" av Danielle Gaborit-Chopin; "Pilgrimsreiser og korstog" av Niels-Knud Liebgott"; "Fra muntlig diktning til litteratur" av Preben Meulengracht Sørensen, og "Gyldne kirkeskatter" av Ebbe Nyborg.

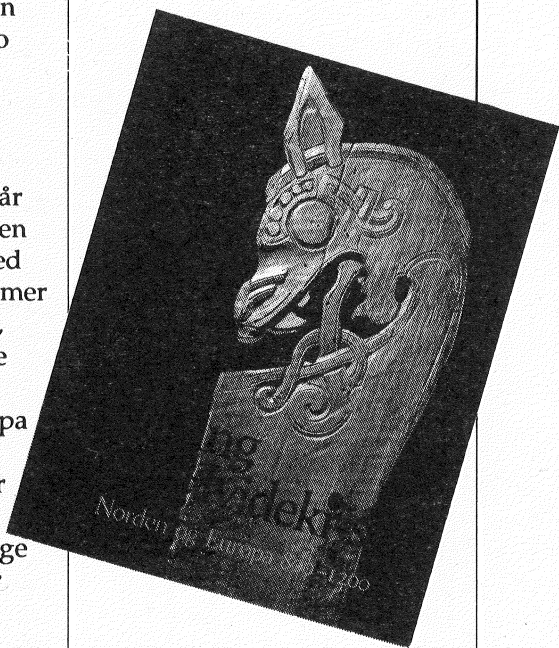
For dette er jo nemlig slett ingen "Viking"-utstilling. Navnet er blitt hengende som et fluepapir; det er de herjende vikinger som trekker publikum. Til en begynnelse. Men utstillingen heter i virkeligheten "Norden og Europa 800-

1200". Det den handler om, er de nordiske lands hverdagskultur og daglige liv; hvilket særpreg dette hadde, og hvorledes særpregtet langsomt endret seg etterhvert som de nordiske landene kom i kontakt med det kristne Europa. Denne kontakten hadde så mange aspekter: handel, reiser, eller misjonsvirksomhet; plyndring og drap var kanskje det minst viktige.

På engelsk har utstillingen fått navnet "From Viking to Crusader"; dette dekker intensjonene i langt høyere grad enn det franske "Les Vikings". Og referater fra utstillingslokalene i Paris går heldigvis ut på at utstillingen faktisk trenger gjennom med sine tanker. Publikum kommer ut igjen med overraskende, nye erkjennelser: Vikingene hadde en kultur; det fjerne Norden var en del av Europa allerede i middelalderen.

Dette er gammelt nytt for norske lesere; disse kunne kanskje komme til å oppdage andre aspekter når de leser katalogen?

Katalogen i alle språkutgaver erhverves f.eks. i museets vestibyle; utsalgspris er kr.249.- Det er mye godt lesestoff for pengene. For ikke å snakke om alle de fagre illustrasjonene!

URTEHAGEN PÅ DOMKIRKEODDEN

- et ekko fra Hamar kaupangens hager?

AV
Avd. leder
CECILIE JENSEN
Hedmarksmuseet

Er den en historisk hage? En rekonstruert hage? Ingen av delene. Den må gå inn under begrepet "Fri fornyelse", stedet finnes, rester finnes ikke, rekonstruksjoner kan ikke gjøres.

Innholdsmessig kom inspirasjonen til å lage Urtehagen fra nærheten til de underjordiske rester av St. Olufs kloster i Hamar kaupangen. Når det gjelder utforming og materialvalg i Urtehagen anno 1975, er det ikke til å komme forbi at professor Sverre Fehns arbeid med Storhamarlåven var inspirerende. På Hedmarksmuseet har vi som kjent et middelaldermuseum. Intensjonene bak Urtehagens tilblivelse, var et ønske om å kunne levendegjøre menneskenes forhold til klosterurtene fra middelalderen og opp til våre dager.

Botanikerne gir ikke noe enstemmig svar på hvilke planter som ble dyrket ved klostrene i Norge. Derfor

ligger det et langvarig puslespill bakom denne plantesamlingen som nå teller nærmere 300 arter. Alle brikkene er heller ikke på plass ennå. En hage vil alltid være underlagt forvandlingens lov...

Et utgangspunkt var Reichborn Kjenneruds "Den gamle urtegård" av 1930, og Karl den Stores "Capitulare de villis et curtis Imperialibus". Den kalles vanligvis for "Karl den Stores forordning" fra rundt 800-tallet. I Urtehagen av 1975 er målet å ha et tverrsnitt av hva som ble dyrket, og hva som ble sanket inn fra viltvoksende tilstand ved klosterhager i Norden.

Den nye avdelingen som ble åpnet etter utvidelsen i 1989 - kan deles inn i 3 felter:

- a) Et stort hellelagt felt med urter fra tiden etter reformasjonen - opp til våre dager.
- b) Et omfattende, oppbygget bed med de beste duft- og krydderurter fra begge de forannevnte avdelingene. Her

har vi forsøkt å legge tilrette for funksjonshemmede ved å lage bedet i rullestolhøyde og i tillegg til vanlig skilting også å skilte med blindeskrift.

c) Dette bedet danner en avgrensning omkring et atrium, hvor det vokser tildels temmelig giftige urter. Disse har vært brukt og noen brukes stadig i medisinenes tjeneste, og misbrukt til andre "mere lysskye tjenester".

Urtehagen har også teleslyngeanlegg.

I bøker som omtaler klosterplantene i Norge, nevnes en rest med ISOP (*Hyssopus officinalis*) fra St. Olufs kloster i Hamarkaupangen. Da jeg hørte om den var det 2 stk. eksemplarer igjen. Etter professor Rolf Nordhagens oppskrift har vi tatt toppstiklinger og formert opp nye planter. Forhåpentlig er forekomsten reddet i denne omgang. Men, vi fortsetter....

Slår vi opp i Bibelen på Davids salme 51, vers 9 står det: "Rens mig fra synd med isop så jeg blir ren, tvett mig så jeg blir hvitere enn sne!" I forbindelse med renselse er urten også nevnt i 3.Mosebok 14,6 og i 4.Mosebok 19,18. En annen sak er at isop ikke skal finnes i disse omtalte områdene, så en forveksling av plantenavn må ha funnet sted.

Isop skulle også kunne rense opp i en hes og sår hals, lindre forskjellige plager fra tannverk, øresting, astma til treg mave - alt etter hva man tilsatte forøvrig. En solvarm sommerdag kan duften av isop kanskje gi en anelse av nærliggende revegård.

I Hamarkrøniken fra ca. 1550 kan vi lese om den herlige, epleduftende engeltornen (*Rosa rubiginosa*) - vinrose eller eplerose som den også kalles. I dag danner den hekk rundt klosterurtene.

"Omkring udi lige Maade var det saare lystigt om Sommeren, naar nogen roede omkring Hammers By, thi alle Urter gave saadan herlig Lugt fra sig. Og de Pilegrime som droge til Rom og til den hellige Grav saavel som gennem mange Steder og Lande, de gjorde deres største Flid, at hvo som kunde føre med sig til deres Fædreneland igjen nogle af de vellugtendes Urter, der var kjærest kommen. Og de elskede meget paa den Tid udi Hammer et slags Træ, som kaldtes Engeltorn som ogsaa gav en herlig Lugt fra sig."

Hva fantes i Hamarkaupangen som kunne kalles hager? Igjen siterer vi Hamarkrøniken:

"Det samme Klosterstredet gik ret fra Kloster Kierke-

gaardsmur og var ganske høyt paa begge Sider Gaard hos Gaard med alle de nyttelige Huse som udi en Kjøbsted kunde tjene med deres Stuer og Kornboder under. Item hver Gaard paa begge Sider i det Strede havde hver sin Kaal Hauge, Urte Hauge, Eble Hauge, Kiersebær Hauge og Homle Hauge."

Klostervesenet drev hospitalvirksomhet og trengte urter til medisiner. Hagebruket sto ifølge Hamarkrøniken høyt i Hamarkaupangen. Både biskopen og borgerne hadde egne podemestre som kunne foredle frukttrærne. Og de hadde, etter samme ordning, mostpersere som kunne brygge "Kiersebærdrink" og "Eblemest".

"Og det var en meget ringe Borger, som ikke havde aarligen af sine Frugthauger en halv Læst Most og en halv Læst Kiersebærdrink til sin egen Husbehov at fortære foruden hvis de solgte uden Husene og sendte paa Landsbygden til sine Gode Venner."

(1/2 læst = 6 tønner = ca. 840 liter)

Humlen (*Humulus lupulus*) som slynger seg rundt inngangsportalen til Urtehagen, kommer fra en middelalderforekomst på Grefsheim gård, Nes H.

Når det har vært gravd rundt i jord fra middelalder-skiktet på Domkirkeodden, hender det at bulmeurten (*Hyoscyamus niger*) etter århundreders søvn nede i dypet, kommer opptil overflaten og plutselig spirer.

Bulmeurt har også andre navn som søvngras, villrot, trollgras. I England kalles den henbane og navnet henspiller på bruken som bedøvende middel ved hønse-tyveri. Den er temmelig giftig, er stadig offisinell i Norge, dvs. den finnes i apotekernes farmakopeer som *Folium hyoscyami*. Under hekseprosessene ble det påstått at bulmeurten inngikk i en salve med diverse andre skumle droger - og at denne salven gjorde heksene istand til å "lette" med destinasjon Bloksberg!

Hva kan Urtehagen tilby sitt publikum? Først og fremst en opplevelse av dufter og smaker. Kanskje gjensyn med planter fra besteforeldrenes hager? Apotekerkattosten (*Malva silvestris*) kom til Norge som legeplante. I dag finnes den fremdeles som prydblant i riktig gamle hager, sør i landet også forvillet. Blant apotekerkattostens mest virksomme innholds-

Foto: Hedmarksmuseet.

stoffer er et planteslim som skulle virke bløtgjørende og lindrende ved hoste, sår hals og betente mandler, gurgle- og munnvann, bronkitt og omslag på betente sår m.m. Nære slektninger i Urtehagen er

den vakre rosekattost (*Malva alcea*) og moskuskattost (*Malva moschata*).

Og kanskje vil noen si: "Er alt dette "ugresset" nyttig til noe i dag?" Ja, her finnes

Artikkelforfatteren blant giftige urter.

Fra urtehagen på
Domkirkeodden.

mange viltvoksende nyttevekster. Og, de er en ressurs vi nok kunne utnytte bedre.

Hagen har hittil vært døgn-åpen, og er knapt målet stor. Hedmarksmuseet har 5-6 åpne "Vandringer i Urtehagen" i

sesongen, ellers kan omvisninger bestilles som ved museets øvrige avdelinger. Siste søndag i mai åpnes sesongen i Urtehagen med "Naturens dag". Første søndag i august har vi "Urtehagens dag", hvor

vi gjerne griller mat med urter og lager en Urte-mart'n. Det siste er demonstrasjoner av hva vi kan bruke urter og andre nyttevekster til - samt salg av de samme. I tilknytning til omvisninger har det vært mulighet for enkel servering av mat og drikke med urter i. I fjor hadde vi en prøveordning med salg av urter på rot gjennom hele sesongen.

Museet har hatt hjelp utenfra til sine arrangementer i Urtehagen - et fruktbart samarbeid med urteinteresserte enkeltpersoner og "Hexeringen" lokallag av Nyttevekstforeningen, Hamar hagelag m.fl.

Apropos frukthager: For tiden har Hedmarksmuseet gående et prosjekt vi har kalt: "Vil du hjelpe oss å ta vare på levende kulturminner?" I lokale media etterlyste vi eventuelle gamle, verneverdige frukt- og bærsorter. I første rekke har vi konsentrert oss om trær. 5 lokalkjente gartnere har samlet inn podekvister fra gamle frukttrær på Hedemarken. Statens gartner- og blomsterdekoratørskole på Veia i Ringsaker har velvilligst tatt på seg å lage frukttrær for oss. Allerede neste år kan vi begynne utplantingen av disse verneverdige frukttrærne ved Hedmarksmuseets forskjellige

tun og bygningsmasse for-øvrig. Prosjektet er støttet av Nordisk Genbank.

Hadde jeg vandret mellom etruskergravene i Populonia på den italienske vestkysten for 20 år siden, hadde nok min konsentrasjon om guidens utlegninger fra gravskikkene i en fjern fortid vært større. Imidlertid var det i september 1991, og jeg ble hele tiden avsporet - for her vokste over alt kjente urter som sikori, jernurt, vill gulrot og vill fennikel! Det var som når småbarn gjenkjennende jubler: "Sånn har vi hjemme!" Da var tankene raskt tilbake til Domkirkeodden og de pågående arkeologiske utgravningene. For Urtehagens del knytter det seg forventninger til pollenprøvene som blir tatt under utgravningene. Vi har hørt at Osebergdronningen bl.a. hadde med seg frø av lin, hamp, karse og vaid på sin siste ferd. "Mosemannen" i Silkeborg hadde mavesekken full av et stort antall forskjellige frø. Hvorfor? Var frøene en vanlig bestanddel av kostholdet hans? Kunne de ha noe med religiøse ritualer å gjøre - før han havnet i mosen? Kanskje kan pollenanalysene lette noe på støvet over hvilke urter som vokste i Hamar-kaupangen i middelalderen?

LITTERATUR:

Fægri, Knut: Norges Planter II. J.W. Cappelens Forlag 1960

Hamarkrøniken Utgitt i Hamar 1976 av Hedmarksmuseets Venner. (Nyutg.)

Høeg, Ove Arbo: Våre medisinske planter. norsk hovedkonsulent: Trollskap, tradisjon og leggekunst. Forlaget Det Beste.

Reichborn-Kjennerud, J.: Den gamle urtegård. Utgitt av Borgarsyssel Museum 1930.

Nordhagen, Rolf: De gamle klosterhager. Særtrykk av Meddelelser fra Norsk Farmaceutisk selskap nr. 7 og nr. 8 - 1941.

"LANGS RUINEN VOKSER URTEPLANTER..."

AV
stud. mag. art.
ELI ULRIKSEN

I forbindelse med åpningen av det nye biblioteket i Tønsberg, kunne man lese i lokalavisen at det skulle anlegges en urtehage i tilknytning til de bevarte klosterruiner i underetasjen. Hagen skulle bli "akkurat slik den hadde vært i kloster-tiden".

Nåvel, dette kunne vel knapt la seg gjøre, men det var en hyggelig idé. Saken er imidlertid den at vi vet lite om norske klosterhager i det hele tatt. Spørsmålet er om Olavsklosteret i Tønsberg har hatt urtehage, og i så fall hvor?

Klosterområdet har blitt arkeologisk undersøkt flere ganger, sist, og mest omfattende i forbindelse med oppførelse av nytt bibliotek. Ruiner av to bygninger samt klosterbrønnen ble bevart i det nye bygg. På den andre siden av gaten ligger ruinen av Olavskirken, slik at kirken og ruinene samlet kan gi en idé om klosterets størrelse og utforming.

Olavsklosteret

For kort å si noe om tidligere aktiviteter i området: De første spor utgjøres av ardspor i steril bunnsand. Etter en dyrkingsperiode ble området benyttet til gravfelt (yngre jernalder/vikingtid). Området ble så liggende mer eller mindre åpent, kun enkelte mindre bygninger ble oppført ved strandkanten. Klosteret ble så oppført på 1100-tallet.

Klosteret er anlagt en gang under siste halvdel av 1100-tallet. Det er første gang nevnt indirekte i en skriftlig kilde 1191, mens kirken er nevnt 1207. Klosterordenen er kalt premonstratenserordenen, og er en revisjon av augustinerordenen. Grunnlegger av premonstratenserordenen, Norbert av Xanten, oppførte det første klosteret i Premontrè, derav ordensnavnet. Klosterbrødrene var dessuten prester, kanniker, som drev utstrakt misjons- og menighetsarbeid. De mange donasjoner av gårder og gårdparter til klosteret ga det et solid økonomisk grunnlag.

Klosteret er nevnt hele 73 ganger i dokumenter fra middelalderen. Imidlertid sier kildene lite om klosteranlegget som sådan, da innholdet i dokumentene i hovedsak viser til eiendomstransaksjoner eller klosterets handelsvirksomhet. Ofte kan en bygning eller det rom transaksjonen foregikk i være nevnt, men plassering av rom eller bygninger innenfor anlegget, sies det lite om. Dessverre, kan man si, fordi premonstratenserne hadde ikke, som f.eks. cistersienserne, bestemte regler å følge ved bygging av sine klostre. Vi må bare anta, utfra det vi nå vet på grunnlag av utgravninger og kjennskap til andre klosteranlegg, at klosteret har hatt en tradisjonell firefløyet utforming. Den hageform man vanligvis forbinder med et kloster, er derfor en lukket hage, oftest med en søylegang rundt, og gjerne med en brønn i midten.

Følgende vet vi om Olavs-klosteret: Det sentrale klosteranlegg har ligget syd for kirken. Deler av øst- og vestfløyer er frilagte (orientering eg. nordøst-sydvest). Anlegget har opprinnelig vært mindre, men er utbygget mot syd. Fra kirkens sydportal har det gått en overbygget korsgang langs den vestre fløyen. Denne kunne spores frem til den

utbyggede del. Trolig har også klostergården blitt utvidet i forbindelse med utbyggingen, men der er altså ingen spor etter korsgang videre. Det er heller ikke spor etter korsgang langs østre fløy. Derimot har det gått en steinbrolgning tvers over gården, mellom bygningene. Det ble dessuten frilagt en kraftig mur langs sjøen, og som har avgrenset området i syd. Det er godt mulig at det har ligget bygninger i tilknytning til denne. Innenfor anlegget ble det også avdekket en brønn og et vannforsyningssystem i form av steinsatte renner renner.

Hagebruk

Hvordan så en klosterhage ut? Det er kun ruiner igjen av de norske klosteranlegg og dessverre finnes det ingen beskrivelse av en norsk klosterhage. Vi vet at klostrene måtte ha tilgang til frukt, grønnsaker og urter til mat og medisin. Derfor ble det anlagt spesielle hager i tilknytning til klostrene. Hagene, "gårdene", ble anlagt for forskjellig formål: kvanngård, kålgård, humlegård, urtegård osv. "Gård" kommer av "gjerde", og beskriver et inngjerdet område.

Fordi klosteret også hadde eiendommer rundt i distriktet, kan man også tenke seg at

disse sørget for noe av den nødvendige tilførsel av grønnsaker og andre produkter til klosterets eget behov. Imidlertid bør urtegården ha ligget nær klosteret: Det må ha vært viktig å ha rask tilgang til urter, for å kunne plukke og bruke friske urter ved behov og på kort varsel, som ved sykdom.

Hagebruk ble i Norge hovedsak innført med klostrene. Også prestegårdene fikk hager. Under Magnus Erlingsson (1161 - 1184) gjaldt f.eks. følgende bestemmelse: Dersom presten skaffet seg hus og hage i bygden, kunne biskopen ikke flytte ham derfra.

Folkelig bruk av viltvoksende urter som medisin har lange tradisjoner, mens spredning av kunnskap om dyrking av urter og deres bruk i hovedsak er knyttet til spredningen av kristendommen og klostrene.

Hvordan kan man så komme på sporet av urtegårdene?

Kilder

Definisjonen på en urt, er en plante med myk stengel, og som visner ned, i motsetning til en busk. Imidlertid brukes begrepet urt ofte med noe videre betydning i forbindelse med urtehager, og dette

henger sammen med funksjon. En ganske vanlig plante i urtehagene er f.eks. isop (*Hyssopus officinalis*), en liten busk med stive stengler.

Det finnes enkelte skriftlige kilder som viser bruk av planter, spesielt til medisinsk bruk. Den trolig viktigste for Skandinavia er fortegnelsene til den danske kannik Henrik Harpestræng, født på slutten av 1100-tallet og død 1244. Hans skrifter er delvis oversettelser av eldre utenlandske kilder, med egne tilføyelser fra sin bruk av urter i et kloster i Roskilde. Hans skrifter omfatter 150 planteslag.

Også sagaene, lovene etc. har opplysninger om bruk av planter, men dette er oftest datidens folkelige bruk. Dette er også viktig kunnskap, men for å komme på sporet etter gamle urtehager, må det skilles mellom viltvoksende og kultiverte urter.

En viktig kilde er derfor den reliktfloa som ofte vokser der klostrene har ligget. Det er etterhvert samlet en rekke opplysninger over urtene som sannsynligvis er innført via klostrene. Dette er planter som f.eks. isop (*Hyssopus officinalis*), abrodd (*Artemisia abrotanum*), spansk kjørvæl (*Myrrhis odorata*) og murtorskemunn (*Cymbalaria muralis*), svaleurt (*Cheli-*

Malva moscata

Malva moscata

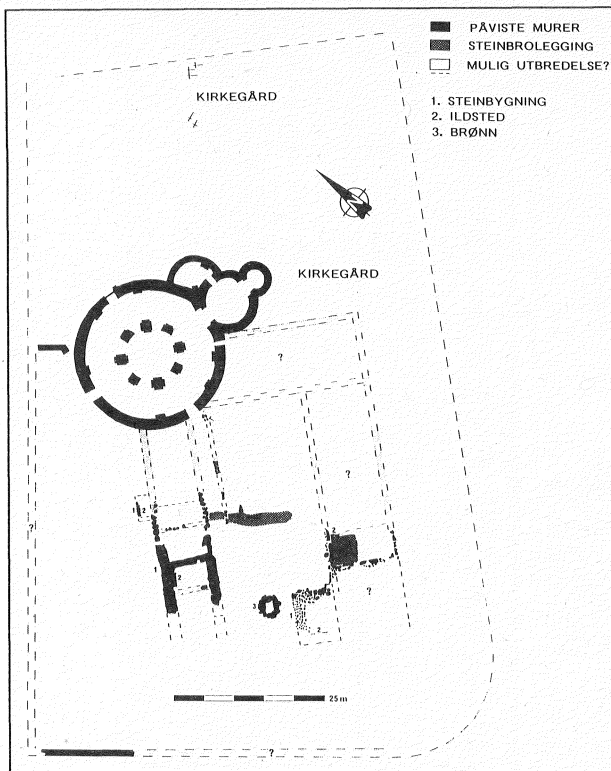
Tegning: Annegi Eide

donium majus) og skarntyde (*Conium maculatum*) - som omtales av Harpestræng og andre som "Denne Vrt er Munckernes oc Nundernis vrt, naar hun aff dem brugis, kunde de leffue kyselige". En plante som også fantes ved klostrene var malurt (*Artemisia absinthium*), men den kan ha kommet hit tidligere. Reinfann (*Chrysanthemum vulgare*) og akeleie (*Aquilegia vulgaris*) var også klosterplanter, men er etterhvert blitt meget utbredt, og viser at det kan være problemer ved å spore kultivering av urter.

I Tønsberg er det i midlertid ingen muligheter for å finne overlevende urter. Etter at klosteret brant i 1536, ble området etterhvert innlemmet i bybebyggelsen. En annen måte å finne spor etter kultiverte urter på, måtte derfor være via pollenanalytiske undersøkelser på tomten.

Det ble tatt pollenprøver i 1987 og 1988, av henholdsvis Svann Sivertsen og Kari Loe Hjelle, begge fra Botanisk Institutt i Bergen. Det er deres resultater det vil bli henvist til i det følgende (Nordman 1989)

7 prøver ble analysert for 1987, fordelt på tre grupper: 2 prøver fra klosterperioden, tre fra en fase antatt eldre enn klosteret, men yngre enn

Forslag til rekonstruksjon av Olavsklosteret (Pettersson 1991).

graver og åkre. Fasen kan ha representert et gårds plassanlegg fra klosteret eldre enn den utbygde, vestre fløy. En tredje gruppe på to prøver er fra dyrkningsfasen, og vil ikke bli omtalt her.

Prøvene fra klosterfasen er tatt i en lukket, steinsatt, renne. Den ene er tatt ved en senmiddelaldersk kjeller, den andre under toppsteinen ved brønnen. Prøvene viste seg å være ganske like. Urter dominerer, med mye gress (Poaceae), halvgress (Cyperaceae)

og kurvplanter (Artemisia). Trepollenverdiene var lave.

Prøvene i den andre gruppen hadde også lavt trepolleninnhold. Ellers er kurvplanter, mjødukt (*Filipendula ulmaria*) og halvgress godt representert. En av prøvene viste mye syre (*Rumex acetosa*), engsoleie (*Ranunculus acris*), nesle (*Urtica*) og kornblomst (*Centaura cyanus*).

Ingen av prøvene indikerer hagedyrking av planter.

Også i 1988 ble det tatt prøver fra klosterfasen, en mellomfase og dyrkningsfasen. Problemstillinger for prøvene fra klosterfasen var ernæring og rennes karakter. Prøvene ble derfor tatt i avfallslag og renner. En prøveserie ble tatt gjennom avfallslag fra 12-1300-tallet. Disse prøver viste god representasjon av urter og korn, med bygg (*Hordeum*) som dominerende. Pors (*Myrica*) er godt representert. Den vokser ikke i bosetningsområder, men er mye brukt og vanlig å finne i middelalderbyene. Av matplanter er det ved siden av korn funnet hestebønne (*Vicia Faba*), Mye korsblomster (*Brassicaceae*) kan representere kål/nepe eller gress. To prøver ble undersøkt for makrofossiler for mer informasjon om kosthold, men kun to frø ble funnet, et gressfrø og et

ubestemt.

Det ble tatt fem prøver fra forskjellige renner. Den ene rennen hadde tredekke i bunnen. Det kunne derfor være interessant å sammenligne polleninnhold i avsetningene under dekket med innholdet i den overliggende avsetning og i en renne uten tredekke. Polleninnholdet viste seg å være ganske homogent. Prøvene viste mye gress, halvgress, korsblomster, pors, syre, en del erteplanter (Fabaceae) m.m. Kornpollenverdiene var lave, noe som indikerer at latrinemateriale ikke inngår i prøvene. Polleninnholdet i rennene representerer trolig en blanding av pollen spredt fra vegetasjonen, plantemateriale fra rennes bruk og planterester som har falt ned i brønnen.

M.h.t. problemstillinger for analysen, må det konkluderes med at det kunne vanskelig sies noe om kosthold. Det vises til at makrofossilanalyser av store prøvevolum er nødvendig, og at en kombinasjon av metodene er ønskelig. Mer relevant for denne sammenheng, kan det også konkluderes med at det utfra det man vet om de vanligste brukte urter (ref. Henrik Harpestrængs oversikter) og reliktfloora andre steder, ikke er funnet noen indikasjoner på

kultiverte urter, urter man forbinder med klosterhager. Hestebønne (*Vicia Faba*) har vært mye dyrket, men også forut for klostertiden.

Munkeløkka

Hvis det var viktig med urtehage nær klosteret og den evt. ikke har ligget inne i selve anlegget, hvor kan den da ha ligget? Hva fantes utenfor klostermurene?

I Tønsberg lå det også et annet kloster, et "gråbrødre-kloster" for munkene av benediktinerordenen. I en bestemmelse fra kongen 23. juli 1551 heter det: "at efterdi Klosteret i sin Tid er funderet til Guds Tjeneste, saa skal det nu med en Ø og en Have, kaldet Munke-Aarø og Munke-Lykken, som laa til samme Kloster, herefter blive til Skolens og Skolemesters Underhold i Tønsberg". Dette er en av de få ganger en hage er nevnt i forbindelse med et kloster.

Også en annen Munkeløkke er nevnt i etterreformatorske dokumenter, referert til under gården Gunnarsbø. Den strakte seg seg fra Olavskirkens tomt og til gården Gunnarsbø. Denne løkke skal tidligere ha vært eiet av Olavsklostert og "...er rimeligvis ryddet av munkene der". (Johnsen 1929: 221).

En løkke var således et

Litteratur

- Brendalsmo, A.J.: 1990. Monselekka. Kronikk i Tønsbergs Blad 9 juni 1990.
- Fægri, Knut: 1987. Klostervesenets bidrag til Norges flora og vegetasjon. Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring. Årbok 1987. Granrud, Lill: 1981. Urteboken. Bodø.
- Johnsen, O.A.: 1929. Tønsbergs Historie, Bind I. Oslo.
- Kulturhistorisk leksikon for Nordisk Middelalder, Viborg 1980.
- Lange, Chr.C.A.: 1847. De Norske Klosters Historie i Middelalderen. Kristiania.
- Lid, Johannes: 1979. Norsk og svensk flora. Oslo.
- Lund, O., Thorsrud, A., Castberg K.S.: 1960. Norsk Hagebruksleksikon. Oslo.
- Lunde, Ø.: 1971. Premonstratenserklosteret i Tønsberg. St.Olavs kirke-Nordens største rundkirke. Vestfoldminne, Tønsberg.
- Nordman, A.-M.: 1989. De arkeologiske undersøkelser i Storgaten 18 og Conradsgate 5/7, Tønsberg 1987 og 1988. Arkeologiske Rapporter fra Tønsberg, Nr.1. Tønsberg.
- Pettersson, D.: 1991. De arkeologiske undersøkelser i Storgaten 16, Tønsberg 1991.
- Arkeologiske Rapporter fra Tønsberg. Nr.7. Tønsberg.
- Skard, Torfinn: 1963. Hagebruk og gartneri i Norge. En historisk undersøkelse frem til omkring 1950. Sarpsborg.

Urtebedet i
biblioteket

avgrenset område, og en hage. Munkeløkka til Olavsklosteret var en såkalt eiendomsløkke, i motsetning til en bortbygset løkke. Eierne kunne derfor benytte den som han ville; dele den i mindre gårder - gressgård, plante trær osv. Disse eiendomsløkkene var kirkelige løkker, opprinnelig utskilt fra gården Gunnarsbø, og ble i 1532 beslaglagte av kongen. Deretter ble de avhendet på forskjellig vis, som at gråbrødrenes Munkeløkke

overlates til skolemesteren og Olavskirkens løkke igjen blir referert til under Gunnarsbø.

En konklusjon må derfor bli at det trolig ikke har vært noen urtehage innenfor Olavsklosterets anlegg, men på sørsiden. Det langsmale urtebed som nå er anlagt langs den vestre fløy, burde derfor kanskje i stedet ha ligget sør før den østre fløy. Imidlertid er ikke dette noe viktig poeng - det viktige er ideen om å gjenskape en urtehage.

UTSTILLING I TØNSBERG BIBLIOTEK

et gror i fortidens spor - langs ruinen vokser det urteplanter, veggene er prydet med plakater og gjenstandsmontre, og i gulvet er

det markert båtgraver. Grostedet for et berikende samspill av forhistorisk kunnskap og nåtidig lærdom er Tønsbergs nye bibliotek. Bygget er reist på Olav-

AV
stud. mag. art.
**INGER
KARLBERG**

Foto: Inger Karlberg

Den permanente utstilling med informasjon om Tønsberg og Olavsklosteret

klostrets grunn, et anlegg som ble bygget på sent 1100-tall, med Olavskirken første gang nevnt i sagalitteraturen i 1207. Rundkirkens ruiner befinner seg på østsiden av Storgaten og kan beskues gjennom glassveggene i biblioteket. Således bryter ikke det nye bygg forbindelsen mellom kirken og klosteranlegget, men gjenskaper en sammenheng til tross for dagens pulserende liv i hovedgaten. Mer skjult i forbindelse med rundkirken er den buete vegg som atskiller publikums- og kontoravdelingen. Denne danner et segment av en sirkel med sentrum i kirken, og illuderer anleggets avgrensning med en klostermur. Det utvendige tak buer seg som romanske hvelv. Arkitekten har spilt på symbolikken med kunnskapens tre i de innvendige bærende takkonstruksjoner.

Ruinene i byggets underetasje er gjenoppbygget på sin opprinnelige plass med murelementer som markerer det opprinnelige terreng. Bygningsrestene er deler av klosterets vestfløy, en stenkjeller med rullestensgulv i det sydlige klosteranlegg og en 3 diameters brønn av granittblokker tilhørende anleggets gårdsrom. En modell nedsenket i gulvet viser bygninger i anleggets storhetstid.

Via den permanente utstilling kan man i tekst, bilder og modeller tematisk følge stedets arkeologisk dokumenterte utvikling fra jernalderens gravplass til middelalderens klosteranlegg. Klosteret er flettet inn i generelt klosterliv og hvordan samfunnet endret seg ved innføringen av kristendommen. Årets spesialdel viser gravskikk fra vikingtiden. Totalt ble det funnet 5 graver under klosterområdet; 3 ubrente mannsgraver, 1 brent båtgrav og 1 ubrent båtgrav hvor mannen var gravlagt med verktøy, våpen og en hund. De to båtgravene er markert i bibliotekets skifergulv. Med bakgrunn i undersøkelser i 1987, 1988 og 1991 har Riksantikvarens utgravningskontor i Tønsberg gjort en helhjertet formidlingsinnsats for å gjenskape parallelliteten i middelalderens armarium i dagens bibliotek.

Byggets innvendige åpne interiør i tre etasjer skaper rom og dimensjoner: Fra nitidig studium i den lokalhistoriske avdeling, via unge og gamle som granskende søker mellom utstilling og bokreoler til små barneføtter som klatrer forsiktig på fysiske fortidslevninger. Biblioteket blir levende og "museets"... Velkommen til Tønsberg Bibliotek!

Liker du folkemusikk?

Fredag 20. november blir det festkonsert, med fortidsmusikk i anledning Nicolays 25 årsjubileum.

*På Slurpen
(Lakkegata
79B, Oslo)
er det
folkemusikkveld
hver torsdag.*

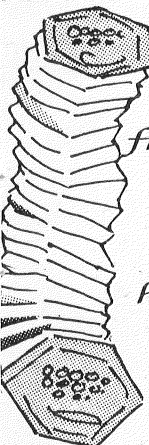
*Slurpen var
kommunalt
suppekjøkken fram
til 1971, nå er det
kulturhus.*

*I kjelleren er det
peis og mursteins-
vegger - ideelle
omgivelser for
presentasjon av
tradisjonsmusikk!*

*Inngang:
kr. 60,-
Medlemskort:
kr. 100,-
Inng. medl.:
kr. 35,-*

FOLK' PUB

*presenterer
folkemusikk
fra hele verden.*

*Se annonse i
Dagbladet
hver onsdag og
torsdag, eller
skaff deg vårt
program.*

*Spennende
småretter og
drikke til salgs.*

*Velkommen
til en
hyggelig
kveld.*

*Ring eller
skriv etter
program.*

*Arr:
Folke-
musikk-
formidling,
Rehab-
senteret,
1450
NESODD-
TANGEN
09 914262*

Middelalder-
utstillingen under
ombyggingsarbeidene
ved Historisk
museum i Oslo,
våren 1992

Foto: Ove Holst
Copyright:
Universitetets
Oldsaksamling

Annonser
i Nicolay 1992
Priser:

1000,-	1/1 side
600,-	1/2 side
400,-	1/4 side

Vedlegg etter avtale

For praktiske
opplysninger kontakt:

Nicolay

ARKEOLOGISK TIDSSKRIFT

Universitetets Oldsaksamling
Frederiksgate 2, 0164 Oslo